

Türkiye’de 1942-1962 Yılları Arası Kız Çocukların Okullaşması Sorununun Günümüzle Karşılaştırılması

Meliha KÖSE, Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mkose@bartin.edu.tr

Öz: Kızların eğitimi ve okullaşması problemi, Osmanlı’dan günümüze Türk tarihinin tartışmalı sorunlarından biri olarak gündemde kalmayı başarmıştır. Eğitim politikaları geliştirenlerin kızları eğitime dahil etme, okullaşmasını sağlama çalışmalarında ekonomik, sosyal, kültürel engelleri dikkate almaları gerekmiştir. Bu çalışma kızların okullaşma sorununa tarihsel bir perspektif sunmaktadır. Çalışmanın amacı Türkiye’de 1942-1962 yılları arası kız çocukların okullaşmasının önündeki engelleri tespit etmek ve mevcut durumla karşılaştırmasını yapmaktır. Araştırma bir sözlü tarih çalışmasıdır. Çalışma için, 60 yaş üstü, ilkokula gidememiş 11 kadınla görüşme yapılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında uzman görüşü alınmış ve pilot uygulama yapılmıştır. Görüşmeler kayıt altına alınmış ve kayıtlar birebir metne çevrilmiştir. Metinler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler temalar altında ele alınmıştır. Elde edilen bulguların, kızların okullaşması önündeki güncel engellerle benzerlik gösterdiği fark edilmektedir. Bu engeller arasında; köylerde okul olmayışı, fakirlik, kızların ev içi sorumlulukları, hakim kültürel yapı bulunmaktadır. Özellikle toplumun sosyo-kültürel yapısının bu engellerin başında geldiği iddia edilebilir.

Anahtar Sözcükler: kız çocuğu, eğitim, okullaşma, ilköğretim, okullaşma problemi, okul

A Comparison of Girls' Schooling Problem Between the Years 1942 and 1962 with Current Girls' Schooling Problem in Turkey

Abstract: Girl's education and schooling problem is one of the continuous problems in Turkey since the Ottoman Empire. It has been necessary for the people who develop education policies, to take into account the social, economic and cultural barriers of girls' schooling to get them into the schools. This study offers a historical perspective on girls' schooling problem. The aim of the study is to find out the social, cultural barriers to girls' schooling between the years 1942 and 1962 and to compare the finding with present barriers in Turkey. In this study was used oral history method. 11 women 60 years and up who could not go to school were interviewed for this study. It was used semi-structured interview form to interview. Specialists from the field were asked for their opinions on the validity and reliability of the interview questions and the final form of the questions were decided in line with their suggestions. Also, in order to check question coherency and comprehensibility, a preliminary trial was conducted with two women who were not part of the sample. The interviews were recorded and written as texts. It was used descriptive analysis to analyze the texts. The findings obtained from the research show that the barriers to the girls' schooling between the years 1942 and 1962 are similar to present barriers in Turkey. Some of these barriers are the lack of schools in villages, poverty, domestic responsibilities of girls, a dominant cultural structure of the society. In particular, it can be argued that the sociol-cultural structure of society is the most important barrier to girls' schooling and education. Thus, it could be said that there is a need for changing of mentality in the society to solve the girls' schooling problem.

Key Words: girls, education, schooling, primary education, schooling problem, school

1. GİRİŞ

Eğitim bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır (Tezcan, 1985, s. 4). Eğitimle, bireyin davranışlarında istendik değişimler olması beklenmektedir. Eğitim süreci içinde bireyin gelişimine yardımcı olacak, ona hayata hazırlayacak bilgi ve beceriler kazandırılması önemli kabul edilmektedir.

Eğitimin her yaşta ve her ortamda olabileceği gerçeğine rağmen, bireylerin planlı ve programlı bir şekilde bilgi ve becerilerini artıracakları, kendilerini hayata hazırlayabilecekleri en önemli ortamlar okullardır. Toplumdaki her birey okullardan yararlanma hakkına sahiptir. Çocukların okullardan yararlanma hakları eğitim hakkı ile ifade edilmiştir. Özellikle temel eğitim kabul edilen ilköğretim veya ilköğretim düzeyi, eğitim hakkı tartışmalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Ulusal ve uluslararası düzeyde kabul edilen yasalar ve imzalanan belgeler bu gerçeği işaret etmektedir. Bu belgelerden biri 10 Aralık 1948 tarihli, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir. Bu beyannamenin 26. maddesinde "Her şahsın öğrenim hakkı vardır. Öğrenim hiç olmazsa ilk ve temel safhâlarında parasızdır. İlköğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yükseköğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır." ifadesi yer almaktadır. Bu madde temel eğitimin mecburiyetine vurgu yaparken, parasız olması gerektiğini de belirtmektedir. (<http://www.unicef.org/turkey>). Birleşmiş Milletler: Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 7. maddesi (1959), UNESCO: Öğretim Alanında Ayrımcılığa Karşı Savaşım Sözleşmesi'nin 4. maddesi (1962), Avrupa Konseyi: Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13 ve 14. maddeleri (1966) ve Birleşmiş Milletler: Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi (1989) ilköğretimin zorunlu ve parasız olması gerektiğinden bahsetmektedir. Türkiye'de ise temel eğitim hakkı 1924 Anayasasının 87. maddesi, 1961 Anayasasının 61. maddesi, yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın 42. maddesi ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1973'te kabul edilen 1789 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da bu hak 22. madde ile belirtilmiştir (Kavak, 2007, s. 1-7).

Eğitim hakkı yasalarla güvence altına alınsa da, uygulama boyutunda her zaman sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu sorunlardan biri, okul çağındaki çocukların okula gönderilmemesi yani okullaşma sorunudur. Okullaşma sorunu, söz konusu kız çocukları olduğu zaman daha karmaşık bir hale gelmektedir. Tarih içerisinde, kız çocuklarının eğitiminin erkeklerin eğitiminden daha önemli olduğunu vurgulayan aydınlar olsa da kız çocukları okullaşma konusunda, özellikle dünyanın bazı bölgelerinde hep erkek çocuklarından geride kalmışlardır. Günümüzde üzerinde fazlaca durulan kız çocuklarının okullaşma sorunu, Türkiye için yeni bir gündem değildir. Osmanlı'dan itibaren kız çocuklarının formal eğitime dahil edilmesi için çareler aranmış, önlemler alınmıştır. Ancak sorunun hâlâ tartışılıyor olması, alınan tedbirlerin ve çıkarılan yasaların uygulamada yüzde yüz başarı sağlayamadığının açık bir kanıtıdır.

1.1. Osmanlı'dan Günümüze Kızların Eğitimi Çalışmaları

Osmanlı'da kızların eğitimi ve okullaşması hem erkek aydınların hem de kadın aydınların gündeminde yer almıştır. Bu konu hakkındaki tartışmalar, özellikle Meşrutiyet döneminde yoğunluk kazanmıştır. Kızların eğitimi hakkında yapılan tartışmaların bir kısmı kadın hakları çerçevesinde olurken, bir kısmı toplumun kalkınması bağlamındadır. Osmanlı aydın kadınları, kadınların eğitimini hak olarak ele almış ve aynı zamanda kadın eğitiminin içeriği üzerinde de durmuşlardır. Kızların eğitimini ev odaklı düşünenler, kız çocuklarından iyi bir eş ve iyi bir anne olmalarını beklemektedirler. Bu anlayışta toplum yararı ön plana çıkmaktadır. Bunu Osmanlı aydınlarının cümlelerinde de fark edebilmekteyiz. Bu görüşü taşıyanlardan biri de Şemsettin Sami'dir.

Şemsettin Sami, “Kadınlar” adlı eserinde kadın konusuna neden çok fazla ilgi gösterdiğini şu cümlelerle açıklamıştır: “Kadınlar küre-i arzın ahalisinin nısfı buldukları münasebetle, haddi zatlarında olan ehemmiyetten maada, erkekleri yetiştiren, yani cemiyeti beşerriyey-i terbiye ve teşkil eden de yine kadınlar olduğundan, ehemmiyetleri pek çok olmak iktiza eder. Bu derece mühim bir bahis hakkında kalem oynatmaya cesaret edişim ise kadınlarımızın islah-ı ahvaline en muhtaç bulunduğumuz bir madde ve belki terakki ve selametimizin sebab-i mücerredî nazarıyla baktığım halde, bu mesele-i mühime hakkında elsinemizde hiçbir şey yazılmadığını görmekten hâsıl olan teessüfümü ve gördüğüm ihtiyaca mebnidir.”(Karakoç, 2008, s. 12-13). Şemsettin Sami, bu cümlelerde kadının neden eğitilmesi gerektiği ile ilgili kadın yazarlarla benzer düşünceleri taşıdığını göstermektedir. İnsanlığın yarısını oluşturan ve erkekleri de eğiten kadınların eğitimsiz kalması toplumun zararına olacağı için bu konuya özellikle önem verdiğini ifade etmektedir. Yine kadın konusundaki çalışmaların eksik kalmış olması, yazarı kadın konusunda çalışmalara itmiştir. Şemseddin Sami, İslam ümmetinin layığıyla ilerleyebilmesinin adet ve örflerden vazgeçerek İslam hükümlerinin izin verdiği şekliyle, kadının eğitime olağanüstü itina göstermekle mümkün olduğuna inanmaktadır. Şemsettin Sami’ye göre de çocuğa ilk eğitimi veren annedir. Annenin çocuğun büyümesi sırasında çocuğunun sorularına doğru cevaplar vermesi ve çocuğun sorularını anlayabilmesi çok önemlidir (Karakoç, 2008, s. 15). Yine “Bir adam ne kadar alim, ne kadar zengin, ne kadar muteber farz olursa, cahile ve terbiyesiz bir zevcesi olduğu halde mesut olabilir mi?” diye sormaktadır. Bu soru o dönemde kadının eğitiminin iyi bir eş ve anne olma rolüne odaklanmasının izlerini taşımaktadır (Karakoç, 2008, s. 16).

1895’ten 1906’ya kadar yayın dünyasında yer alan “Hanımlara Mahsus Gazetesi”nin müdüreliğini yapan İbnül Hakkı Tahir Bey’in eşi Şadiye Hanım, derginin ilk sayısında II. Abdülhamit’e, memleketin terakkisine katkıları ve açtığı okullar ile herkesin eğitimden nasibi almasını sağlamasından dolayı duyulan memnuniyetten bahsetmiştir. Gazetenin amacı ise şu şekilde anlatılmaktadır: “Bir kavim ailelerin birleşmesi ile hâsıldır. Ailede bir cüz yani erkek müktesebât-ı ilmiye ile tezyin edip kadın mahrum kalırsa, o aile ve bunların terkib ettiği heyet-i ictimâiyye de pek ilerü gitmez. Tekmil eczanın bir arada terakkîsi lâzımdır... Kadın ne derece malûmatlı olursa onun âğuş-u terbiyesinde büyüyecek çocuk o kadar âli terbiye görür. İleride mensup olduğu kavmin terakkîsine saadetine çalışacak bu çocuktur...” (Demirdirek, 1993, s.20). Şadiye Hanım’ın sözlerinden kızların eğitiminde toplum yararı gözetildiği aşikârdır. Bu düşüncelerin kızların eğitime önemli katkılarının olduğu da bir gerçektir. Ancak sorunu çözdüğü varsayılmaz. Çünkü toplum yararına, kızların eğitiminde toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir kız eğitimi söz konusudur. Anne olacak kızlara ev ekonomisi, dikiş, nakış kursları, temel okuma gibi dersler daha uygun görülmektedir (Somel, 2000). Oysa bu tür yaklaşımlar kızların bilimsel ve kültürel gelişimini gerçekleştirmede sınırlı kalmaktadır. O dönemde kızların eğitime bu şekilde bakılmasını eleştiren kadın aydınlar da düşüncelerini ifade etmişler ve kızların eğitime farklı yaklaşımlar sunmuşlardır. Bu aydın kadınlardan biri Ahmet Cevdet Paşa’nın kızlarından biri olan Emine Semiye’dir. Emine Semiye, Osmanlı’dan bu yana gelen kız çocuğunun ev odaklı eğitilmesi anlayışını eleştirmektedir.

Emine Semiye, Meşrutiyet’in ilanından sonra da kadınların eğitime önem verilmediğini Mehasin’de yer alan, “Terakkîyat-ı Nisvaniyeyi Kimden Bekleyelim?” adlı makalesinde şu şekilde anlatır: “Evet hanım kızım, devr-i istabdatta olduğu gibi ilan-ı hürriyetten sonra da ricalimiz bizi hiç düşünmedi! Kadın tezyinat-ı beytiyelerini ikmal eden süslü bir kukla olmak itibarıyla müstakbel zevce veyahut valide olan benat-ı İslamiyenin saz öğrenmesi, resim yapması kuklalıklarını yaldızlayacağından ebeveyn biraz bunda himmet gösteriyorlar ve insanlara hakiki meziyet bahşeden ulûm-ı ciddiye talimine (kız oldukları için!) lüzum görmüyorlardı.” (Emine Semiye, 1325 (1909), s. 734). Bu sözleriyle Emine Semiye, kadına verilecek eğitimin içinde fen bilimlerinin de olması gerektiğini savunmaktadır. Kadının iyi resim

yapması ve güzel piyano çalması kadını evinde hoş gösterebilir, ancak kadının aydınlanması için asıl gereken bu değildir. Asıl gerekli olan, kadının sosyal durumunu iyileştirerek toplumda kadını özne konumuna yükseltmektir. Bunun için de uygun bir eğitime ihtiyaç vardır.

Meşrutiyet dönemi kızların eğitimi hakkında önemli tartışmalara sahne olan bir dönemdir, fakat bu dönemden önce kızların eğitimi ile ilgili bazı kurumlar ve yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Tanzimat'tan önce Osmanlı'da kız çocukları erkeklerle beraber sıbyan mekteplerine gidebiliyor ve burada 3-4 yıl eğitim alabiliyorlardı. Bu eğitim, dini nitelikli ve yüzeyseldi. Zorunlu olmayan sıbyan mektepleri 1824'te II. Mahmud'un "Talim-i Sıbyan Fermanı" şeklinde yapılan ilk düzenlemeye maruz kaldı. Bu fermanda çocukların ergenlik çağına gelmeden önce sıbyan mekteplerine gitmeleri şart koşulmuş, çocukların okula gitmeden önce ise çıraklığa verilmemeleri, esnafın da bu çocukları çırak almamaları belirtilmiştir. "İlköğretim mecburiyeti" diye yorumlanan ferman, İstanbul sınırları dışına çıkmamış ve bu uygulamadan da kesin bir sonuç alınamamıştır (Akyüz, 1999; Kurt, 2008, s. 24).

Sıbyan mektepleri konusunda 1869 tarihli Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi en önemli teşebbüs kabul edilmektedir (Altın, 2008, s.273). Bu nizamnâmeye göre, sıbyan mekteplerine devam mecburiyeti erkekler için 6-10, kızlar için 7-11 yaşlarıdır. Bir mahalle veya köyde iki sıbyan mektebi varsa bunlardan birisi kızlara ayrılacaktır. Yoksa, yeni bir mektep açılıncaya kadar kızlar da erkeklerin gittiği sıbyan mektebine gidecek, fakat erkeklerden ayrı bir sırada oturacaklardır. Kız çocuklarının eğitim alma fırsatı yakaladıkları ortamlardan biri de gönüllü olarak oluşturulan ve gönüllü kadınların ders verdiği ev sıbyan mektepleri'dir. Ahmet Mithat Efendi, mahallelerinde "Hoca Hanım" diye anılan bir kadının evinde çocuklara eğitim verdiğinden bahsetmektedir. Aslında evde kız çocuklarına eğitim vermek o yıllarda Amerika ve Fransa gibi ülkelerde de yaygın bir uygulamadır (Kurt, 2008, s. 30).

1869 Nizamnâmesi'nden sonra İlköğretim mecburiyeti ilk defa olarak Kanun-ı Esâsi (1876)'de anayasa maddesi olarak yer almıştır. Bu da kız ve erkek öğrenciler için eşit öğretim imkânını uygulamada olmasa da hukuken sağlamıştır. Avrupa'da da ilköğretim zorunluluğu aynı yıllarda anayasaya girmeye başlamıştır (Kurt, 2008, s. 31). II. Abdülhamid devrinde, ibtidâi mektepleri sıbyan mekteplerinin yerini almıştır. 1906-1907 yıllarında ülke çapında resmi ve özel 349 kız, 4659 erkek ve 5073 karma ibtidaisi bulunmaktaydı. Meşrutiyet döneminde ise 1913-1914 yıllarına ait istatistiklere göre 4609 erkek, 587 kız ve 3977 karma olmak üzere toplam 9173 ibtidâi mektebi bulunmaktaydı. Meşrutiyet döneminde kız okullarının sayısında %50 artış gerçekleşmiştir. Okullar nicelik olarak artmakla beraber nitelik sıkıntısı yaşamışlardır. Bu konu ile ilgili zaman zaman eleştiriler söz konusu olmuştur (Kurnaz, 1999). Kız çocukları için bunun dışında eğitime ihtiyaç duyulmamakta idi. Bazı idareci ve aydın kesime mensup kişiler kızlarına evlerinde özel dersler aldirmaktaydı. Tanzimat döneminde ise Batı'nın etkisiyle kızların eğitimi adına bazı gelişmeler yaşandı. Fransa'nın Duruy Kanunu'ndan (1867) yararlanılarak hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kızlar için öğretmen okulu açılması ve Rüşdiyelerin artırılması kararlaştırıldı. II. Abdülhamit zamanında bu okulların sayısı artırılmış, kız rüşdiyelerinin taşraya da götürülmesiyle sayıları üç katına ulaşmıştır. Bu döneme gelinceye kadar İstanbul'da sadece 9 kız rüşdiyesi varken, II. Abdülhamid'in 33 yıllık yönetiminde bu sayı 76 yeni okul açılarak 85'e yükseltilmiştir. Ayrıca kızları üretime katmak amacıyla sanayi mektebi açılması da gerçekleşmiştir (Kurnaz, 1999). Kızlar için ilk idâdi II. Abdülhamid döneminde Münif Paşa'nın nâzirliği sırasında 13 Mart 1880'de açılmıştır. Ancak kız idadilerinin yaygınlaştırılması Cumhuriyet dönemine kadar gerçekleştirilememiştir. Bunların dışında kızların meslek edinmesi için de eğitim verecek kurumlar açılmıştır. Kızlara meslekî eğitim verilmesi, Tanzimat döneminde eğitim ve sağlık alanında başlamıştır. II. Abdülhamid döneminde, sanayi dallarında da eğitim imkânı sağlanmıştır. 1843 yılında Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimi verilirken, 26 Nisan 1870'te kız okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Dârülmualimât açıldı. Kızlar,

Meşrutiyet’in yoğun savaş döneminde ortaya çıkan ihtiyaca binaen hemşirelik ve hastabakıcılık eğitimi, Dr. Besim Ömer Paşa'nın teşebbüsüyle 1922 Eylül’ünde Haydar Paşa Tıp Fakültesi'nde tıp eğitimi alma imkânını elde ettiler. Yine Osmanlı kadını yüksek öğrenim imkânına ilk olarak Meşrutiyet döneminde kavuşmuştur. Kızlara yönelik dersler ilk kez İstanbul Dârülfünûnu'nda 5 Şubat 1914 tarihinde başlamıştır (Kurnaz, 1999; Atıcı ve Erer, 2009, s. 108-109).

1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile “İlköğretim devlet okullarında mecburi ve parasızdır.” ilkesi getirilmiş, her Türk vatandaşın ilköğretim görebilmesi için gerekli tedbirlerin alınması devlete bir görev olarak verilmiştir. 1925 yılında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye’de, kızların eğitimindeki eksikliklerin giderilmesi ve karma eğitim ilkeleri kabul edilmiştir. 1927-1928 öğretim yılında, ilkokula dayalı 5 yıl süreli kız enstitüleri açılmıştır. 1739 sayılı “Millî Eğitim Temel Kanunu”nda da eğitim sisteminin her alan ve kademesinde, kadınlarımızın eğitim imkânlarından cinsiyet farkı gözetilmeksizin faydalandırılması, eğitimde eşitlik ilkesi ise 1982 Anayasasınının 10 ve 40. maddelerinde de yer almaktadır (Çetin, 2003).

Cumhuriyet döneminde kızların eğitim hakkı ve okullaşmaları konusunda çok önemli gelişmeler yaşanmış ve kızların her düzeyde eğitim alması önündeki yasal engeller tamamen ortadan kalkmıştır. Ancak araştırmalar ve raporlar göstermektedir ki, bütün yasalara rağmen Türkiye’de ve dünyada kız çocuklarının eğitim hakkını kullanabilmeleri ve okullaşmaları istenilen düzeyde bulunmamaktadır. Günümüzde kızların okullaşması önündeki engeller sosyal, kültürel ve ekonomik bir yapı arz etmektedir. Ayrıca yakın tarihlere kadar kadın haklarının bir parçası olarak ele alınan kız çocuklarının eğitim hakkı ve niteliği günümüzde bütün insanlar için ortak olan temel insan hakları kapsamında ele alınmaktadır. Osmanlı’dan günümüze kadar iyi eş ve anne olmanın ve kadın haklarını elde etmenin aracı olarak tartışma alanında yer alan kızların eğitimi sorunu, günümüzde temel haklar, insan hakları ve eğitimde cinsiyet eşitliği gibi çeşitli başlıklar altında gündemde yer almaya devam etmektedir.

Bu çalışmada ise 1942-1962 yılları arasında ilkokul eğitimi alamamış kadınlar ele alınmıştır. Araştırmada sözlü tarih çalışması yapılmış, böylece 1942-1962 yılları arasında ilkokula gidememiş kadınların bakış açısıyla kız çocukların okullaşmasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik engeller ortaya konulmuştur. Çalışmada ortaya çıkan engeller günümüzdeki engellerle karşılaştırılmıştır. Bütün yasal düzenlemelere ve tedbirlere rağmen, bu sosyo-kültürel ve ekonomik engellerin kız çocukların okullaşması konusunda benzer şekilde devam ettiği fark edilmiştir. Toplumda kızların eğitiminin ve okullaşmasının önüne geçen zihniyetin tarihi arka planı, araştırmaya katılan kadınların ifadelerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

1.2. 1940 ve 1960 Yılları Arasında İlkokullar ve Kızların Okullaşması Sorunu

1940 ve 1960 yıllar yeni kurulan Türk devletinin zorlu yılları arasında yer almaktadır. II. Dünya savaşı olumsuz etkisini Türkiye’de de hissettirmektedir. 1940’ta kabul edilen “Millî Koruma Kanunu” ile devlet sınırsız yetkiler elde etmiş, “Varlık Vergisi” ve “Toprak Mahsulleri Vergisi” gibi ek vergilerle ekonomik sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. O yıllarda ortaya çıkan kıtlık, ekmek karnesi gibi uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Yine “Köy Enstitüleri” de o yıllarda açılmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan “Soğuk Savaş” yıllarında ekonomik sıkıntılar Türkiye’nin sorunu olmaya devam etmiştir. 1946’dan sonra yönetime gelen Adnan Menderes döneminde de Marshall Planı doğrultusunda alınan yardımlarla ve IMF’den alınan dış borçlarla (1958) ekonomik kalkınma yolunda ilerlemeye çalışılmıştır (Akşin, 1990, s. 177-184; Koçak, 1990, s. 130-131). Fakat bu zorlu yılların halka yoksulluk olarak yansıdığını anlamak zor değildir. Bu dönemlerdeki ekonomik sıkıntılara rağmen eğitim konusu ihmal edilmemiştir. Özellikle ilköğretime çok önem verilmiştir.

Türkiye’de 1923–1946 yılları arasında ve ardından 1950-1960 yılları arasında eğitim üzerinde önemli çalışmalar yapılmış; ilkokulların yaygınlaştırılması, öğretmenlik eğitimi ve mesleki eğitim gibi pek çok alanda ilerleme kaydedilmeye çalışılmıştır. Hükümetler eğitimdeki eksikleri gidermek için önemli bütçeler ayırmışlardır. II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9 Mart 1943 – 7 Ağustos 1946) döneminde Hükümet Programı’nda en çok kaynağın eğitime eklendiği, bu rakamın 14,5 milyon liradan fazla olduğu belirtilerek 10 sene önce 10 milyon lira olan maarif bütçesinin 43 milyon TL olacağı vurgulanmıştır (Giorgetti ve Batır, 2008, s. 32). 1940’lı yıllarda genel bütçeden Millî Eğitim’e ayrılan pay %6–7 civarında iken, Menderes Hükümeti’nin askeri darbe ile görevden uzaklaştırıldığı 1960 senesinde, bu oran iki kat artarak %13’ün üzerine çıkmıştır. Bu değerler, eğitim faaliyetlerine verilen önemin bu dönemde daha da arttığını göstermektedir. Demokrat Parti tarafından ilköğretime ayrı bir önem verilmiş ve ilk Millî Eğitim Şûrası “ilköğretim” gündemiyle toplanmıştır. Özellikle 1940-1960 yılları arasında ilkokullar tüm köylere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan çalışmalara rağmen ilkokullardan mezun olanların sayısı, kaydolanlardan oldukça azdır. Demokrat Parti iktidarından önceki yıllarda İsmet İnönü’nün açıklamalarına rağmen ilkokul 1. Sınıflarına 247.000 öğrenci gitmekte, bunlardan ancak 75.000’i ilkokulu bitirebilmektedir. Bu sorunun temelinde vatandaşa eğitimin öneminin anlatılamaması, kız çocukların okula gönderilmemesi, velilerin iş zamanı gelince çocuklarını okuldan almaları ve yoksulluk gibi nedenler bulunmaktadır (Karakök, 2011, s. 93). II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde özellikle 1949 yılındaki yoksulluk, halkın çocuklarını okula göndermelerini zorlaştırdı. Bu nedenle öğrenci sayısında bu yıllarda önemli bir düşüş yaşandı (Giorgetti, Batır, 2008, s. 40). Bu düşüşten en çok payını alan muhakkaki kız öğrencilerdi. O yıllarda aileler birini okula göndermek istiyorlarsa tercihlerini erkek çocuklarından yana kullanmaktaydılar. Çünkü hakim kültüre göre evin geçimini erkek sağlayacaktı, kızlara eşleri bakmak zorundaydı ve kız çocuklarının evde fazlasıyla işleri vardı. Aşağıda verilen istatistikte kız çocukların okullaşması ile erkek çocukların okullaşması arasındaki fark anlaşılmaktadır.

Tablo 1.

1940 ve 1960 Yılları Arasında İllkokullarda Kayıtlı Olan ve Diploma Alan Öğrenci Sayısı

Öğretim yılı	Okul Sayısı	Kayıtlı Öğrenci			Diploma Alanlar		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
1940/'41	10.596	661 279	294.678	955.957	53.710	18.144	71.854
1941/'42	10.948	650.455	289.374	939.829	51.060	17.829	68.889
1942/'43	11.404	649.471	290.940	940.411	51.670	19.437	71.107
1943/'44	12.182	680 384	315 615	995 999	56 157	20 506	76 663
1944/'45	12.903	804 120	442 698	1 246 818	66 707	23 950	90 657
1945/'46	14 010	865 860	491 880	1 357 740	76 630	28 224	104 854
1946/'47	15 131	899 206	514 777	1 413 983	77 349	29 373	106 722
1947/'48	15 925	926 440	521 653	1448 093	82 178	31 218	113 396
1948/'49	16 119	938 534	529 848	1 468 382	94 853	38 387	133 240
1949/'50	17 106	1 003 452	587 587	1 591 039	100 690	41 633	142 323
1950/'51	17 428	1 016 915	599 711	1 616 626	102 888	43 011	145 899
1951/'52	17 417	1 035 328	607 706	1 643 034	107 718	14 874	122 592

1952/'53	17 763	1 066 739	625 396	1 692 135	105 989	42 854	148 843
1953/'54	17 948	1104 477	657 874	1 762 351	119 227	50 806	170 033
1954/'55	18 393	1164616	702 050	1 866 666	121 891	53 821	175 712
1955/'56	18 724	1238327	745 341	1 983 668	128 351	58 629	186 980
1956/'57	19 390	1335704	804 643	2 140 347	143 680	68 832	212 512
1957/'58	20 030	1412228	848 223	2 260 451	154 137	76 221	230 358
1958/'59	20 656	1507248	895 607	2 402 855	172 105	85 101	257 206
1959/'60	21 429	1 582 798	931 794	2 514 592	185 495	91 021	276 516
1960/'61	24 398	1 800 026	1 066 475	2 866 501	203 671	100 735	304 406

*Bu tablo araştırmacı tarafından TÜİK Göstergeler 1923-2011 adlı kaynaktan yararlanarak hazırlanmıştır www.tuik.gov.tr (2012)

Tablo 1'e göre 1940-1960 arası öğrenci kayıtları ve mezun olanlar karşılaştırıldığında çok önemli bir fark olduğu görülmektedir. Bu hem kız çocukları hem de erkek çocukları için geçerlidir. Ayrıca okula kaydedilme konusunda kızların erkek öğrencilerden oldukça geride olduğu fark edilmektedir. Buna rağmen mezuniyet söz konusu olduğunda erkek öğrencilerin de önemli ölçüde mezun olamadıkları anlaşılmaktadır. O yıllarda okul sayılarında ve öğretmen sayılarında artış sağlamak için gerekli çalışmalar yapılmakla beraber ilkökul eğitimi alamayan kadın ve erkek sayısı çok fazladır. Fakat durum kadınlar açısından daha vahimdir. Bu tablo 60'lardan sonraki duruma da yansımıştır. Çünkü o yıllarda ilkökul eğitimi alamayanlar 70'li yılların okumayan ve yazmayanları olmuşlardır. İlginç olan, yakın tarihlere kadar bu fark kapatılamamıştır. Tablo 2'deki değerler bunu açıkça yansıtmaktadır.

Tablo 2.

14 Yaş Üstü Nüfusun 1975-2000 Yılları Okuryazarlık Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıl	Okumaz- Yazmaz Nüfus	Erkek	%	Kadın	%
1975	9.318.409	2.786.658	% 29.91	6.531.751	% 70.09
1980	9.435.164	2.559.940	% 27.13	6.875.224	% 72.87
1985	7.660.994	1.982.009	% 25.87	5.678.985	% 74.13
1990	7.685.975	1.889.931	% 24.59	5.796.044	% 75.41
2000	6.465.167	1.343.541	% 20.78	5.121.626	% 79.22

(Bulut, 2015,s. 11)

Tablo 2'deki istatistiklere göre 1975-2000 yılları arasında okuma yazma bilmeyenlerin %70'ten fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. 2000 yılında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı önemli ölçüde azalmakla beraber, bu azalmanın kadınlar açısından ciddi bir değişikliğe sebep olmadığı anlaşılmaktadır. 2000 yılına gelindiğinde okuryazar olmayan kadınların oranı, %79,22'ye ulaşmıştır. Tablodaki değerler, yıllar içinde okuma yazma bilmeyen kadınların sayısının azaldığını gösterse de, okuryazar olmama sorununun hâlâ kadınları daha çok etkilediği söylenebilir.

Tablo 3.

Okuma yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+ Yaş) 2014 Türkiye

Okuma yazma Durumu	Toplam	Kadın	Erkek
Okuma yazma Bilmeyen	2.663.096	2.208.336	454.760
Okuma yazma Bilen	66.066.330	32.098.958	33.967.372
Bilinmeyen	928.305	472.278	456.027
Toplam	69.657.731	34.779.572	34.878.159

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı 2014 Sonuçları (<http://www.tuik.gov.tr>, 2015)

* Yabancılar kapsama alınmamıştır

2014'teki durumu gösteren Tablo 3 yine benzer bir sonuç sergilemektedir. 1960'lardan bu yana kızların, özellikle temel eğitim alması konusunda önemli bir mesafe katedilmiştir. Ancak hedef %100 olarak belirlendiğinde, bu konuda yapılması gereken çok iş olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebebledir ki, zaman zaman kız çocukların okullaşmasını artırmak amacıyla çeşitli kampanya ve projeler yapılmaktadır (<http://haydikizlarokula.meb.gov.tr/>, <http://www.eokul-meb.com/ana-kiz-okuldayiz-kampanyasi-34731/>). Ayrıca kız çocukların eğitimi, çocuk gelinler sorununun çözümü için de bir araç kabul edilmektedir ve kızların eğitimi bu açıdan da işe koşulmaktadır (Kılıç, 2012).

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye'de 1942-1962 yılları arası kız çocukların okullaşması sorununun ve önündeki engellerin günümüzdeki durumla karşılaştırmasını yapmaktır. Ayrıca çalışma 1942-1962 yılları arasında kız çocukların eğitiminin ve okullaşmasının önündeki engellerin neler olduğu hakkında tarihsel bir arka plan sunmayı amaçlamaktadır.

2.2. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problem cümlesi "Türkiye'de 1942-1962 yılları arasında kızların okullaşmasının önündeki engeller ile günümüz kız çocuklarının okullaşmasının önündeki engeller arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir. Günümüzdeki engellere literatür taraması ile ulaşıırken, geçmişteki engellere sözlü tarih yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Eğitim tarihi çalışmalarında sözlü tarih yönteminin arttığı farkedilmektedir. Eğitim alanında yapılan sözlü tarih çalışmaları daha çok öğretmen yetiştirmeye yoğunlaşmaktadır (Güçlü, 2013, s. 9). Bu çalışma, kız çocuklarının okullaşma probleminin geçmişine bir ayna tutmaktadır. Öğretmenler, öğrenciler, idareciler, ders proglamları ve eğitim yasaları kolaylıkla eğitim tarihi çalışmalarının konusu olma özelliği taşımaktadırlar. Ancak okula gidememiş kız çocukları, eğitim tarihi çalışmalarında yer bulamamışlardır. Eğitim adına yaşanan olumsuzlukların tespiti, eğitimin geleceğine ışık tutması bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmayla ilköğretim eğitimi alamayan, temel eğitimden mahrum kalmış kadınların hikâyeleri elde edilmiştir. Bu hikâyeler kadınların eğitim probleminden daha fazlasını anlatmakta, kız çocuklarının okullaşması önündeki mevcut engelleri anlamayı da kolaylaştırmaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada teorik arka planın sağlanması için literatür taraması yapılmış ve alanda yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Araştırmanın uygulama kısmı için sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Sözlü tarih çalışmaları, tarih araştırmalarında görülen yeni eğilimlerden biri olarak her insanın hayat hikâyesinin, tarihin bir parçası olduğu anlayışından yola çıkmaktadır. Creswell'e (1997) göre sözlü tarih, araştırmacının bir bireyden ya da bireylerden olaylar hakkında kişisel olarak bilgileri hatırlamasını, sebeplerini ve etkilerini toplamasını öngören bir yaklaşımdır (Güçlü, 2013, s. 3). Söz konusu insan olduğunda, sözlü tarih çalışmaları sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve coğrafya gibi beşeri bilimlerin alanına da yaklaşarak disiplinler arası bir

yaklaşım içine girmek zorundadır. Ayrıca sözlü tarih çalışmalarında kişilerin ifadeleri kanıt olarak kabul edilmektedir. Sözlü tarih çalışmaları uzun söyleşileri de zorunlu kılmaktadır.

Sözlü tarih anlatısını 20. yüzyılda tarih alanına sokan, 1948’de Amerika’da kurulan “Oral History Research Office”tir. Bu ilk girişimden sonra 1960’ların sonlarına doğru sözlü tarih çalışmaları, tarih yazımının dışında kalan marjinal grupların, azınlıkların, göçmenlerin, zencilerin, kadınların vb. tarihe dahil edilmesi sürecinde önemli kabul edilmiştir (Karpas, 2009, s. 14-15). Özellikle kadın tarihi araştırmalarında sözlü tarih çalışmaları kendine önemli bir yer edinmiş ve çeşitli projelere konu olmuştur (<http://www.sussex.ac.uk/>). Bunun en önemli sebebi, kadınlara ait kaynakların azlığıdır. Türkiye’de kadınlara ait kaynakların azlığının sebeplerinden biri kadınlarımızın yazma alışkanlığının yok denecek kadar az olmasıdır. Sözlü tarih çalışmaları kendi hayat hikâyelerini bir şekilde kaleme almayan, alamayan kadınların ya da arkasında tarihsel döküman bırakma potansiyeli olmayan insanların tarihini kayda almak ve arşivlemek açısından daha fazla dikkate alınmalıdır. Bu çalışma hem kadın tarihine hem de eğitim tarihine katkıda bulunma çabası içindedir. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan kadınların ilkökul eğitimi almamış olmalarından ve tam olarak okuma yazma bilmemelerinden dolayı sözlü tarih çalışması yapılması uygun görülmüştür.

Sözlü tarih görüşmeleri, tasarım, görüşme ve arşivleme olmak üzere üç aşamayı içermektedir (Safran ve Ata, 1998). Tasarım aşamasında konu ve çalışmanın amacının belirlenmesi, görüşme yapılacak kişilerin seçimi, sorulacak sorular, çalışmanın kapsamı ve gerekli araçların seçimi gibi çalışmalar yapılmalıdır. Görüşme kısmında, araştırmacı görüşeceği kişi ile iletişime geçmeli ve ortamı ayarlamalıdır. Görüşme sırasında görüşmeler kayda alınmalı ve yazıya aktarılmalıdır. Elde edilen verilerin saklanması da arşivleme bölümünü oluşturmaktadır (Güçlü, 2013, s. 4-8). Bu kapsamda, çalışma içinde sözlü tarih görüşmelerinin bu temel aşamaları kullanılmıştır. Çalışma için veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Analizi

Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, yapılandırılmış görüşmelerde olduğu gibi yüz yüze, telefonla ve bilgisayar ortamında yapılabilmektedir. Bu tür görüşme formunda sorular açık uçludur. Ancak bu açık uçlu sorular sistematik bir şekilde ve belli bir yapı çerçevesinde sorulmaktadır. Görüşülenden daha detaylı bilgiler alınması beklenmektedir (Demir, 2009, s. 291). Bu sebeple görüşme formu hazırlanırken sorular belli temalar altında toplanmıştır. Böylece anlatıların analizi yapılırken bu temalar kullanılmıştır. Soruların araştırmanın problemine ışık tutmasına dikkat edilmiştir. Veri toplama aracı olarak oluşturulan görüşme formu, kapsam ve görünüş geçerliği hususunda, hazırlanan bir uzman görüşü alma formuyla birlikte 5 konu alanı uzmanı öğretim üyesinin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü alma formunda uygun/geçerli ve uygun/geçerli değil şeklinde iki seçeneqli bir format kullanılmıştır. Uzmanların her bir sorunun geçerli olduğu noktasında uyuma düzeylerinin %90-100 aralığında olması beklenilmiştir. Uzmanların %70 oranında uyum gösterdikleri sorular görüşme formundan çıkarılmıştır. %70 ve %90 arasında uyuma gösterdikleri sorular yeniden ele alınmıştır. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda çeşitli düzenlemelerle görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme formunda, uzmanların %90’ının üstünde uyum gösterdikleri sorular veri toplamak için kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2005). Çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının tamamlanması için, görüşme formu doğrultusunda hedef kitle arasından seçilen iki kişi ile pilot uygulama yapılmıştır. Yapılan her iki görüşmede benzer temalara ulaşılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik aşaması tamamlandıktan sonra önceden belirlenen kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmış ve bu ses kayıtları birebir yazılarak metin haline getirilmiştir. Bu metinler betimsel analize tabi tutulmuş ve elde edilen bulgular belli

temalar ve alt temalar altında toplanmıştır. Betimsel analiz yönteminde, veriler görüşülenden elde edildiği haliyle değiştirilmeden alıntılar şeklinde okuyucuya aktarılır. Farklı kişilerin aynı soruya verdiği cevapları elde edildiği gibi aktarmak esastır. Böylece basit betimsel analizler yapmak mümkündür (Demir, 2009, s. 313). Katılımcıların kimliklerini gizli tutmak için kodlama kullanılmıştır. Katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11 şeklinde belirtilmiştir. Katılımcılar tabloya bu kodlarla yansıtılırken, katılımcılardan alınan cümleler de bu kodlarla aktarılmıştır.

2.5. Evren Ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Ankara ilinde yaşayan ilkökul eğitimi alamamış 60 yaş üstü kadınlar oluşturmaktadır. Ankara ilinin seçilme nedeni ise başkent olarak çok fazla göç alan bir şehir olması ve içinde farklı illerden insanları barındırmasıdır. Bu yüzden Ankara’da yapılan bir çalışma pek çok şehre ışık tutmaktadır. Görüşme yapılacak kadınlar huzurevleri ve Kur’an kursu gibi 60 yaş ve üstü kadınların çok bulunduğu kurumlardan seçilmiştir. Öncelikle bu kurumlardan izin alınmış ve sonra kadınlarla görüşme yapılarak çalışma anlatılmış ve kadınların kendilerinden izin alınmıştır. Görüşme yapılacak kadınlar, çalışmanın tarihsel bir amaç içermesinden dolayı 60 yaş üstü kadınlardan seçilmiştir. Bu çalışma için 11 kadınla görüşülmüştür. Araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik yapısı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 4.

Katılımcıların Sosyo-Demografik Yapısı

Kadınlar	Yaşı	Doğduğu Yer	Yaşadığı Yer	Çocuk Sayısı	Evlilik Sayısı	Kardeş Sayısı
K1	65	Kırşehir	Ankara	4	1	6
K2	67	Çorum	Ankara	5	1	7
K3	61	Çankırı	Ankara	4	1	6
K4	80	Kırıkkale	Ankara	9	1	2
K5	60	Kastamonu	Ankara	3	1	3
K6	68	Kırşehir	Ankara	6	1	-
K7	64	Çorum	Ankara	5	1	3
K8	66	Kırşehir	Ankara	3	1	3
K9	60	Yozgat	Ankara	4	1	4
K10	60	Kars	Ankara	5	1	2
K 11	65	Kırıkkale	Ankara	5	1	3

Tablo 4’e göre katılımcıların 3’ü Kırşehir’de, 2’si Çorum’da, 2’si Kırıkkale’de, 1’i Çankırı’da, 1’i Kastamonu’da, 1’i Yozgat’ta ve 1’i Kars’ta doğmuştur. Hepsi ortalama 30—40 yıl önce Ankara’ya yerleşmişlerdir. Ankara’nın özellikle Orta Anadolu’dan göç aldığı gerçeğinden yola çıkılırsa, katılımcıların genel olarak Orta Anadolu’da doğmuş olmaları normal bir sonuçtur. Katılımcıların 10’u 60’lı yaşlarda iken sadece biri 80 yaşındadır. Hepsi tek evlilik yapmıştır ve hepsinin çocuk sayısı 3 ve yukarıdır. Biri hariç diğerlerinin birden fazla kardeşi bulunmaktadır.

Katılımcılardan alınan bilgilere göre K1, K11 üvey anne ile, K4 babasız, K7 ve K10 annesiz büyümüştür. K6’nın annesi ise babasının ikinci eşidir. Buradan hareketle katılımcıların yaklaşık %55’inin bütüncül bir aile ortamında büyüme fırsatı yakalayamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum da onların hayatlarını etkilemiştir.

3. BULGULAR

3.1. 1942-1962 Yılları Arasında Kızların İlkokula Gidememe Nedenleri

Katılımcıların cümlelerinden, o yıllarda kız çocuklarının ilkokul eğitimi almaları önündeki engellerin şunlar olduğu anlaşılmaktadır; kız çocuklarının ev içi sorumluluklarının fazla olması, köylerinde ilkokul olmaması, anne ve babaların engel olması ve o yıllardaki hakim zihniyet. Bu engeller alt başlıklar altında tartışılmıştır.

3.1.1. Kız Çocuklarının Okullaşmasının Bir Engeli Olarak Kız Çocuklarının Ev İçi Sorumlulukları

Katılımcılarla yapılan görüşmelere göre, kızların okula gönderilmemelerinin en önemli sebeplerinden biri kız çocuğunun evde yardımcı olarak görülmesidir. Kız çocuğunun evdeki işlere yardımcı olmasının, okula gitmesinden daha önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Kız çocukları evin küçük annesi gibi sorumluluklar üstlenmektedir. Kimi zaman bu yük, aslında kaldıramayacağından ağırdır. Annesini dört yaşından kaybeden ve öksüz kalan K1’e okuma yazması olup olmadığı sorulduğunda, *“Yok keşke olsaydı.” diye cevap veriyor. “Salmadılar iş kalacak diye, analığım vardı. Annem ben dört yaşında iken ölmüş, babamlar babannemle birlikte annemi dövmüşler, eziyet etmişler. Önüne saman koymuşlar, sen malsın saman ye diye. Annem erkenden ölmüş. Üvey annem de bana eziyet etti, en çok bana eziyet etti. Küçükken mandalar sağardım, küçük yaşta mandayı nasıl sağardım bilmiyorum. İşler hep benim üstümdeydi. Kimse sahip çıkmadı bana. Üvey annem erkenden sopayla gelir kalk derdi, iş yaptırmak için, hiç kimse sahip çıkmadı.”* diye ekliyor.

Okula gidememesinde K2 için de benzer bir sebep bulunmaktadır. O da bunu şu şekilde ifade ediyor; *“Annem sık doğum yapardı, annemin sütü yoktu. Okula beni kaydetmek için geldiler. Ben ambara saklandım. Babam beni ambara sakladı, okula yazmak için gelenler beni görmesin diye. Çocuklara kim bakacak yalnızız diye.”* Bu cümlelerden yine kız çocuklarının küçük bir anne gibi görüldüğü ve ev işlerinin yanı sıra çocuklara bakma sorumluluğu olduğu anlaşılmaktadır.

K7 de annesi vefat ettikten sonra kardeşlerine bakmak zorunda kaldığı için okula gidemediğini belirtmektedir. Babası annesi öldükten sonra uzun süre evlenmediği için evin annesi olmak zorunda kalmış ve iki kardeşine bakmıştır. Özellikle 2-3 yaşlarında da bir erkek kardeşi olduğunu belirtmektedir. 10 yaşında bir çocuk için aslında bunun ciddi bir sorumluluk olduğu çok aşikârdır.

K9 da benzer sebeple okula gönderilmediğini belirtmektedir. Okula gittiniz mi sorusuna *“Yok gidemedim, köyümüzde hocalar geldiler iki üç sefer okula yazdılar beni, sonra babama ceza geldi. Babama ceza gelince babam ceza vermemek için benim küçüğümü gönderdi okula. O zamanlar öğretmenler hususi kapımıza geliyorlardı.”* diyor.

Niye göndermiyorlardı, kız erkek karışık okuduğu için mi sorun oluyor? şeklinde sorduğumuzda, *“Yo, evde iş çok, annem tek başına, evde yardımcı olacağım diye göndermediler”* diye cevap veriyor.

K11 de okula gidememe hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır; *“Okula bir gün gittim, öğretmen bu kim dedi, Hüseyin’in kardeşi dediler. Öğretmen bana kalem verdi, defter verdi, sonra sevinerek eve döndüm. Bana dediler ki sen okula gitmeyeceksin, niye, seni 15 yaşında*

yazdırdık senin yaşın büyük dediler. Annem hastaydı, bir de bebek vardı. Sonra bebek olan kardeşim öldü, arkasından annem öldü. Küçük kaldık. Oğlan kardeşim var, bir de küçük kız kardeşim var, üç kardeş kaldık, bir de babam var, onların sorumluluğu da kaldı. Yemek, ekmek yapmayı da bilmiyorum, babam üç sene evlenmedi. Ben baktım onlara. 10 yaşında analık yapmak çok zor.”

Görüşme yapılan kadınların okullaşma engellerinin başında, kız çocuklarına yüklenen ev içi sorumluluklarının geldiği açıkça görülmektedir. Ancak bu durumun kız çocuklarına kaldıramayacakları kadar ağır yükler yüklediği de anlaşılmaktadır. Sadece okula gitmemek gibi bir engelle karşılaşmamışlar, aynı zamanda çok erken büyümek zorunda kalmışlardır. Küçük yaşta öksüz kalan katılımcıların ise trajik bir çocukluk geçirdiği görülmektedir.

3.1.2. Köylerde İlkokul Bulunmaması

1942-1962 yılları arasında kız çocuklarının okullaşamama nedenlerinden biri de katılımcıların köylerinde okul olmamasıdır. K3, neden okula gidemediği sorulduğunda, “Okula gidemedim, köyümüzde okul yoktu. Sonra açıldı, sonra da yaşım büyük diye göndermediler, yan köye erkekler gitti, kızlar gidemedi.” diye cevap veriyor. K5 ise “Okula gitmedim, köyde okul yoktu, şehire de annem göndermedi” diyor. K8’inde okula gidememesinin sebebi köyünde okul olmamasıdır. Uzaktaki okula erkekler giderken, kızlar gönderilmemiştir.

Kadınların cümlelerinden, anne-babaların kız çocuklarını göz önünde tutma istekleri hissedilmektedir. Evden uzak kaldıklarında haklarında çıkabilecek dedikoduların aileyi tedirgin ettiği de düşünülebilir. Çünkü bu düşünce yakın tarihlere kadar Türkiye toplumu için yabancı değildir. Bir diğer etken ise kızların evden uzak kaldıklarında annelerine yardım edemeyecek olmalarıdır. Kız çocuklarının ev içinde annenin en büyük yardımcısı olduğu, yukarıdaki kadın ifadelerinde açıkça görülmektedir. Yine bu durumun Türkiye’de hâlâ devam ettiği bir gerçektir.

İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrası, Türkiye’nin zorlu yılları içerisinde çocukluğunu geçirmiş bu kadınların, eğitim imkânından mahrum kalmalarının temel sebebi köylerinde ilkokul olmamasıdır. Katılımcıların köylerinde okul olmaması hakkında verdikleri bilgiler, tarihsel verilerle de örtüşmektedir. O yıllarda yöneticilerin köylerde ve ülke çapında okul sayısını artırma ve temel eğitim fırsatını herkese sunma çabaları bu eksikliğin giderilmesi içindir. Köylerine ilkokul yapıldığı zaman çocukluk yaşlarını geçmiş olmalarından dolayı bu imkânı da kullanamamışlardır.

3.1.3. Anne- Baba Engeli ve O Yıllardaki Hakim Zihniyet

Kız çocuklarının ilkokula gidememelerinin sebeplerinden biri, o dönemdeki hakim kültürdür. K4, “Hiç okul görmedik. Bizi hiç okutmadılar, kız çocuklarının okumasına gerek yok diyorlardı, kocası beslesin diyorlardı...göndermiyorlardı işte, erkek uşağını gönderiyorlardı, erkek uşağı pek kıymatlıydı o zaman. Kızlar okumasın ne olacak, kızlara kocası baksın. Kızlar evde çalışıyorlardı. Kızlar evde bebek avutuyordu. Anan kilim dokuyodu, sen su getiriyon, temizlik yapıyodun, eveli böyleydi yavrum neyleyelim.” diyerek hakim kültüre vurgu yapıyor. Çünkü erkeğin görevi evi geçindirmek, kızların görevi ise evini çekip çevirmek ve çocuklarına bakmak idi. Evin içinde çalışacak kızların eğitim almasına gerek olmadığı anlayışı bulunmaktaydı. Bu durumda, eğitimin iş edinmek için alındığı anlayışı ön plana çıkmaktadır. Eğitimin kızların kişisel gelişimleriyle ilgili olabileceği düşünülmemiştir.

Katılımcıların bazılarının, okula gidememelerinde anne-baba engelinden bahsettikleri görülmektedir. “Neden ilkokula gidemediniz?” diye sorulduğunda K2, K6, K11; “Babam göndermedi.”, K5 ise “Annem göndermedi.” şeklinde cevap vermişlerdir. Toplumdaki hakim ataerkil yapının sonucunda babaların daha çok söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Bunun altında kız çocuğunun evde annesine yardım etmesinin gerekliliği olmakla beraber, babaların

engelinde başka nedenlerin de olduğu anlaşılmaktadır. K6 babasının tutumunu şu ifadelerle anlatmaktadır; *“Okutmadı rahmetli babam beni. Kız uşaklarıyla erkek uşaklarının ne yaptığını görüyoruz dedi. Okutmayacağı seni dedi”*.

K10 ise, *“Babam göndermedi, annem istedi, ama babam göndermedi, amcam okula yazdırdı ama babam öğretmenin kafasına silah dayadı bunu okula almayacaksın diye. Babam bilmiyorum, anlayamadım öz müydü üvey mi?”* ifadeleriyle babasının tavrını anlamadığını belirtiyor. Babaların kız çocukların okula gönderilmesi konusunda namus kaygısı taşıdıkları da anlaşılmaktadır. O yıllarda hakim olan namus kaygısının da kız çocuklarını aşırı koruma altına alma tutumunu ortaya çıkardığını varsayabiliriz. Ancak kızların ağır yükler altında ezildiğini dikkate alırsak onların duygu ve düşüncelerinin, küçük olmalarından kaynaklanan fiziksel zayıflıklarının önemsenmediği anlaşılmaktadır. Yine hakim kültürün kız çocukları adına bu tür durumları doğal kabul etmesi, kız çocuklarının zorlu hayat şartlarıyla erkenden tanışmasına yol açmıştır.

3.2. 1942-1962 Yılları Arasında İlkokula Gidememiş Kadınların Okuma yazma ile İlgili Karşılaştıkları Sorunlar

1942-1962 yılları arasında ilkokula gidememiş kadınlar, okuma yazma bilmediklerinden dolayı çeşitli sıkıntılar yaşamışlardır. Okuma yazma bilmedikleri için gündelik hayatlarını sürdürürken karşılaştıkları güçlükler dikkat çekmektedir. Bir diğer sorun okuma yazma bilmemenin ve okula gidememiş olmanın kadınların duygusal dünyasındaki olumsuz etkileridir.

3.2.1. Gündelik Hayatlarını Sürdürürken Karşılaştıkları Güçlükler

Katılımcılara, *“Okuma yazma bilmediğiniz için zorluk çektiniz mi, üzüldünüz mü?”* diye sorulduğunda; K5, *“Tabi, çok üzüldüm, köyde zaretmiyordu da (sakıncası yoktu) buraya gelince çok üzüldüm. Bindiğin otobüsü bilmezsin, bir mağazaya girdiğinde hangisi olduğunu bilmezsin. Çok çektim. Bindiğim arabayı merak ederdim, girdiğim mağazayı merak ederdim, gazete başlıklarını merak ederdim. Zorluğunu çok çektim.”* K1, K6 ve K9, *“Çok sıkıntı çektim hâlâ çekiyom.”* diyerek ifade ediyorlar kendilerini. K3, *“Okuma bilmediğim için üzüldüm hep üzülüyorum pratik okuyamıyorum dolmuşa falan biniyorum ama.”* diyor. K4, *“Okuyamamanın sıkıntısını çekiyor musunuz?”* diye sorulduğunda *“Hem de nasıl”* diye tek cümleyle anlatıyor duygularını. K8 ise, *“Çekmez miyim çok çektim.”* diyor. K7, *“Okuyamamış olmak sizi nasıl etkiledi?”* sorusuna şu şekilde cevap veriyor; *“Çok istiyorum, hâlâ bu yaşta bir okuyabilsem diyorum. Hiç hiç hiç içimden çıkmıyor. Yaşım müsait olsa kafam da alsa hâlâ okumak istiyorum. Hâlâ içimde yarası var. Bir dolmuşa, otobüse biniyosun, şurdan bağcılara biniyorum, dönerken zorluk çekiyorum, otobüs numarasını daha yeni öğrendim.”*

Görüşme yapılan kadınların karşılaştıkları sorunları ve üzüntüleri ifade ederken gündelik hayatlarına vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Özellikle dolmuş, otobüs gibi ulaşım araçlarını kullanırken yanlış araca binme konusunda yaşadıkları tedirginlik açıkça fark edilmektedir. Bazıları da dolmuşa falan binebiliyorum, ama diyerek aynı konuya işaret etmektedirler. Girdikleri mağaza veya dükkanların isimleri okuyamamak, nereye gideceklerini bilememek tabi ki bir özgüven sıkıntısı oluşturmaktadır. Bazıları bu problemi aşmak için eşlerinin uyguladıkları farklı yöntemlerden bahsetmektedirler.

K2, okuma yazma bilmediğine üzülmediğini belirterek eşinin yolları öğrenme konusunda kendine nasıl yardımcı olduğunu şu şekilde anlatmaktadır; *“Ankara geleli çok oldu. Ama ne yanlış otobüse bindim ne yanlış dolmuşa bindim. Eşim ben şu caddeden götürdüyse başka caddeden getirdi. Kadın öğren dedi. Bana yolları öğretti. Bir kötülüğünü görmedim, şiddetini de görmedim.”*

K10, "Eşim sağolsun bana bir şema yaptı. Bu yol şuraya gider, şu yol şuraya gider diye. Sonra okuma yazma kursuna gittim. Çat pat okuyorum ama hâlâ yazı yazamıyorum. Ben hastabakıcılık yapıyorum." diyerek eşinin nasıl yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Eşlerinin bu konuda verdikleri desteklerin, kadınların gündelik hayatlarını sürdürmelerini kolaylaştırmak temelinde olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar, eşlerinin bu çabalarından büyük bir minnetle bahsetmektedirler. Katılımcılardan yazmayı değilse bile bir parça okumayı öğrenenlerin kaybolma endişesini üzerinden atarak daha rahat bir şekilde ulaşım araçlarını kullandıkları fark edilmektedir. Bu da onlara duygusal bir rahatlık vermektedir.

3.2.2. İlkokul Eğitimi Almamanın Kadınlar Üzerindeki Duygusal Etkileri

İlkokula gidememenin ve okuryazar olamamanın kadınların gündelik hayatlarını zorlaştırdığı çok aşikâr olmakla birlikte, eğitim alamamanın getirdiği ve çok aşikâr olmayan bir durum da söz konusudur. Kadınlar karşılaştıkları güçlükleri anlatırken, gündelik hayatlarını sürdürmekte zorlandıklarını ve sürekli çok üzüldüklerini de belirtmişlerdir. Bu üzüntünün iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri, okuma yazma bilmemenin, evin dışında iken onlara verdiği tedirginliktir. Diğeri ise okula gidip eğitim almamalarının, hayalleri ve kişisel gelişimleri önünde en büyük engel olmasıdır. Hayallerini gerçekleştirememiş olmaları ve bir meslek edinerek kendi ayakları üzerinde durma fırsatından yoksun kalmaları duygusal dünyalarında izler bırakmıştır.

K10, okuyamamış olmasının verdiği üzüntüyü şöyle dile getiriyor; "Çok üzüldüm, hâlâ bu gün olmuş İstiklâl Marşı okunurken ağlıyorum okuyamadığım için." K10'un bu duygusu, okula gidip okul atmosferini bir öğrenci olarak teneffüs edememesinden ve eğitimsizliğinin önüne çıkardığı engellerden kaynaklanmaktadır. Kendisini okula göndermeyen ve hatta göndermemek için direnen babasına çok kırgın olduğu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Görüşme yapılan kadınlara, okuma fırsatları olsa idi hangi mesleği seçmek istedikleri sorulduğunda, K1, "Memur olmak isterdim." derken, K3, "Öğretmen olabilmeyi çok isterdim." diyor ve çocuklarının öğretmen olduğunu belirtiyor. K4 ise "Keşke okula gidebilseydim, öğretmen de olmak isterdim, hoca da olmak isterdim." diyor. K5'in bu soruya cevabı ise şu şekilde; "Ne isterdim bilmiyorum ama okumayı çok isterdim. Şu 90 günlük eğitim bile çok hoşuma gitti." K6, "Çalışmak isterdim kendi ayaklarımın üstünde dururdum." derken, K8, "Onu bilemem okuyabilseydim o zaman karar verirdim. Ama bir öğretmen olmak isterdim, doktor olmak, hemşire olmak isterdim. Kendi ayaklarımın üstünde durmak isterdim." diye cevap veriyor. K9 da okuyabilseydi doktor olmayı çok istediğini ve bu isteğin içinde bir yara olduğunu beirtmiştir. K10 ise öğretmen olmayı çok istediğini ve öğretmenliğin çok hoşuna gittiğini söylemiştir. K9, şu sözleri ile bir gerçeğe vurgu yapıyor; "Gençliğimizde biz de okula gideydik biz de okurduk. Zekamız iyiydi. Zamanında okula gitseydik. Ama yaşlandık."

Hepsi 60 yaş üstü olan kadınların artık eğitim konusunda kendi adlarına bir şey yapamayacaklarını düşüncelerine rağmen, okula gidememiş olmalarını "İçimde bir yaradır." şeklinde tarif etmeleri, sorunun duygusal dünyalarında devam ettiğini göstermektedir. Kimi gündelik işlerini halletmekte zorlandığı için, kimi de içindeki okuma isteğini gerçekleştiremediği için bu yarayı taşımaktadır. Genel o günkü toplumsal kanının aksine temel eğitim aslında kızların meslek edinmesi için değil, hayatlarını daha rahat sürdürebilmeleri için gerekmektedir. O yıllarda, çocuklarının eğitimine izin vermeyen anne-babalar çocuklarının içine ömür boyu sürecek bir yara açtıklarının farkında değillerdi muhakkak. Fakat kız çocuklarının okullaşma sorununun hâlâ tartışılıyor olması, kadınlar adına bu yaranın ve sorunun devam ettiğini ve bu sorunun geçmişte kalmadığını da göstermektedir.

3.3. Katılımcılar Okuma Ve Yazma Sorunları Nasıl Çözmüşlerdir

Katılımcıların bir kısmı hiçbir şekilde okumaya yazma öğrenememiş, bir kısmı kişisel çabaları ile bir kısmı da okuma yazma kursları ile gündelik hayatlarını kolaylaştıracak düzeyde kısmen okuma öğrenmişlerdir.

K3, küçük kardeşi okula giderken onun kitaplarına bakarak ve onunla birlikte çalışarak okumayı biraz öğrendiğini, hatta kardeşinden önce heceleri söktüğünü belirtmektedir. Bu durum, onun okumaya ne kadar istekli olduğunu da göstermektedir.

K5, “27 sene çalıştım. Patronum beni 90 günlük okuma kursuna gönderdi. Orada okumayı öğrendim. Yazmayı beceremiyordumda.” sözleri ile okumayı nasıl öğrendiğini anlatıyor.

K7 ise çocukları okula gittiği zaman onların kitaplarından okumayı öğrenmeye çalışmış, fakat babası öldükten sonra kafası hiçbir şey almadığı için çalışmayı bırakmış. K9, “Sağolsun eşim üç çocuktan sonra beni okuma yazma kursuna gönderdi. Ama üç çocukla on gün gidebildim on günden sonra gidemedim, evim yapılyordu, kucağımda çocuk vardı gidemedim.” diyor.

K10 da bir okuma yazma kursuna katıldığından bahsetmektedir. Ancak okuma yazma kursu alan kadınların ortak vurguladıkları husus okuyabildikleri, fakat yazamadıklarıdır. Ayrıca yine okuma yazma kurslarından tam verim alamamalarında, ev ve çocuk sorumluluklarının etkili olduğu fark edilmektedir. Ayrıca okuma yazma kurslarına katılmayan kadınlar sebep olarak ev içi sorumluluklarının fazlalığını ifade etmişlerdir.

3.4. Günümüzde Kız Çocukların Okullaşması sorunu ve Önündeki Engeller

Kız çocukların okullaşması ve önündeki engeller konusunda yapılan güncel çalışmalar ve ortaya konan istatistikler, kız çocukların okullaşma sorununun önemli ölçüde devam ettiğini göstermektedir. En önemlisi, geçmişte olduğu gibi temel okuma yazma becerisini kazanamamış çok sayıda kadının olmasıdır.

TÜİK 2011 eğitim istatistiklerine göre 6-13 yaş grubunda 3940; 14-17 yaş grubunda 15582; 18-21 yaş grubunda 52298; 22-24 yaş grubunda 56582 ve toplamda 261756 kişi okuma yazma bilmemektedir. Bu sayı da okuma yazma bilmeyen erkek sayısının neredeyse beş katıdır. Yine TÜİK 2013 istatistiklerine göre Türkiye’de 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5.7 iken bu oran erkeklerde %1.9, kadınlarda %9.4’tür (<http://www.tuik.gov.tr>). Okuma yazma bilmeyen kadınlar en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunurken, bunu Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri izlemektedir (UNICEF: 2003).

Son yıllarda hem kız çocukları hem de erkek çocukları için okullaşma oranı yüksektir. Ancak yine de kızların okullaşma durumu sorun olmaktan çıkmamıştır. Kızların okuldan uzak tutulması, Türkiye’nin batısından doğusuna gittikçe artmaktadır (Özaydınlık, 2014, s. 99) ve kızların okullaşamamasının birden çok nedeni bulunmaktadır. UNICEF’in 2010 raporuna göre Türkiye’de kız çocuklarının okullaşması önündeki engeller; okul ve derslik eksikliği, okulların yerleşimden uzak olması, ailelerin uzak okullara kızlarını göndermek istememeleri, ekonomik sıkıntılar ve yoksulluk, erkek çocukların eğitim konusunda önde tutulması, kızların evde çalıştırılması, kızların ev gelirin katkıda bulunması ve kızların erken evlenmelerinin eğitimden daha önemli kabul edilmesi şeklinde belirtilmiştir (UNICEF: 2010). Yine UNICEF’in Türkiye’nin 2012’li yıllarına ait eğitim durumunu anlatan raporda benzer problemler aktarılmaktadır (UNICEF: 2012). Araştırmalar kız çocuklarının okullaşması probleminin Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde daha yaygın olduğunu gösterirken, bu bölgede kızların eğitimden uzak kalmalarının sebepleri benzerlik göstermektedir. Urfa, Van ve Şırnak gibi illerde yapılan çalışmalarda kızların okullaşması önündeki engeller arasında fakirlik, eğitim konusundaki bilinç eksikliği, hakim

kültür, kız çocuklarının okullaşmasının önemli görülmemesi ve büyüyünce kocası bakar düşüncesi bulunmaktadır (Adıgüzel, 2013, s. 332; Tunç, 2009; Dilli, 2006).

Kızların eğitimi önündeki engellerin kaldırılması için çok sayıda proje geliştirilmiştir. Özellikle 2004 yılı ve sonrasındaki dönem içerisinde gerek devlet kurumları gerekse sivil toplum kuruluşları ve medya işbirliğiyle bu projeler uygulama boyutuna taşınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, UNICEF, UNESCO ILO, sivil toplum kuruluşları, medya, özel kurum ve kuruluşları tarafından başlatılan kampanya ve projeler arasında “Haydi Kızlar Okula”, “Eğitimime %100 Destek”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler”, “Deniz Yıldızı”, “7 Çok Geç”, “Önce Çocuklar” kampanyaları ve projeleri bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından “Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitim”leri de yapılan çalışmalar arasındadır (Özaydınlık, 2014, s. 107). Kızların okullaştırılması ile ilgili çok sayıda kampanya ve proje çalışmalarının yapılması kızların okullaşması önündeki engellerin kaldırılması ve eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Ancak bu tür faaliyetlerin çokluğu kızların okullaşma sorununun ciddiyetini de ortaya koymaktadır. Bu durumda gerçek başarının sağlanması ve kızların okullaşmasında %100 hedefe ulaşılması için yıllardır benzerlik gösteren engellerin aşılması önşarttır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada 1942-1962 yıllarında, kadınların hakim kültürün etkisiyle yoksulluk, ev içi sorumlulukların olması, namus kaygısı ya da köylerinde okul bulunmaması gibi sebeplerle ilkokula gidemedikleri ortaya çıkmıştır. O yıllarda kız çocuklarının çok küçük yaştan itibaren annesinin her konuda yardımcısı olduğu anlaşılmaktadır. Çok küçük yaşlardan itibaren boyundan büyük işlerin üstesinden gelmek zorunda kalmışlardır. Annenin evde kız çocuğuna ihtiyaç hissetmesi, bir kısmının okula gönderilmeme sebebi olmuş hatta devletin zorla okula kaydetme ve para cezası verme gibi önlemlerini bir şekilde aşarak kız çocuklarının evde tutulması sağlanmıştır. Devlet görevlisi geldiği zaman samanlığa saklama, büyük kızın yerine küçük kızı göndererek cezadan kurtulma ya da öğretmeni tehdit ederek yasalar kültürün gerisinde bırakılmıştır. Katılımcıların bazısı, köyünde okul olmaması sebebiyle gidememiştir. Bu durum da o yıllarda her köye okul götürme çalışmalarının yavaş ilerlediğini göstermektedir. İlkokul eğitimi alamamış bu kadınların yarısının annelerini veya babalarını küçük yaşta kaybettikleri anlaşılmaktadır. Özellikle annenin küçük yaşta kaybı, küçük kız çocuğunu evin annesi durumuna getirmiştir. Kimi zaman üvey anne problemi işlerini daha da zorlaştırmıştır.

Ankara’ya geldikten sonra gündelik hayatlarını sürdürürken okuryazar olmamanın zorluğunu daha fazla hisseden kadınlardan bazıları okuma yazmayı hiç öğrenmemiş, bir kısmı ise ya kurslara katılarak ya da kendi çabalarıyla okuma kısmını halletmişlerdir. Ancak hepsi yazamadığını belirtmiştir. Okuryazar olmamanın güçlüğünü hayatlarının her safhasında yaşayan kadınların, en azından iyi bir okuryazar olabilme arzularının içlerinde ukde olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü hâlâ okuryazar olamamanın sıkıntısını çektiklerini, mümkün olsa ve genç olsalar okumak istediklerini belirtmişlerdir. Aslında bu kadınların öncelikli kaygılarının “diploma sahibi olmak” olmadığı anlaşılmaktadır. Okuryazar olmanın hayatlarını kolaylaştıracağını hissetmektedirler ve kendi ayakları üzerinde durmak istediklerini ifade etmektedirler.

Okula gidip eğitim alabilselerdi, çoğu öğretmen olmak istediğini ve çok özendiklerini belirtmişlerdir. İçlerinde memur, doktor olmak isteyen de bulunmaktadır. Bunun arkasında yine kadınların kendi ayakları üzerinde durma arzusu yatmaktadır. Hayatta kendilerini görmek istedikleri yerler ve makamlar keşkelerin eşlik ettiği hayaller olarak içlerinde durmaktadır. Çünkü içlerinden bazısı okuyamamanın içinde hâlâ yara olduğunu söylemiştir.

Son yıllarda kız çocukların okullaşması ile ilgili yapılan çalışmalarda şaşırtıcı şekilde birbirine benzer sebepler olduğu dikkat çekmektedir. Günümüzde köylerde okulların bulunması ve okul bulunmayan köylerde çocukların taşınmalı sistemle yakın köylere götürülmesi köyde okul yoktu problemini tamamıyla olmasa da büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Fakat 1942-1962 yılları arasında katılımcıların belirttiği engellerin günümüzde de devam ettiğini konu hakkında yazılan raporlar açıkça ortaya koymaktadır. Kızların okullaşması adına yapılan çok sayıda çalışmanın olumlu katkıları göz ardı edilemez. Fakat göz ardı edilmemesi gereken konulardan biri de çalışmanın ele alındığı dönemden bu yana geçen yaklaşık elli yıllık süreçte bu alanda çıkarılan yasaların ve yürütülen projelerin, engelleri aşmakta zorlandığıdır.

Türkiye’de kızların okullaşma oranının ciddi ölçüde artmasına rağmen, 1942-1962 yılları arasında kızların okullaşma engelleri ve sonuçlarının günümüzle benzerlik göstermesinin altında hakim kültürel yapının yattığı iddia edilebilir. Muhakkak ki yoksulluk ve sağlık faktörleri de dikkate alınmalıdır. Ancak yaklaşık elli yıldır devam ettirilen bu hakim sosyal ve kültürel yapının kız çocuklarının okullaşması ve temel eğitim alması konusunda önemli bir engel olduğunu araştırmalar açıkça göstermektedir. Bundan sonra yapılacak çalışma ve projelerin bu gerçeği dikkate alarak planlanması bu konuda başarılı olmak için oldukça gereklidir. Yoksulluk önemli bir sorun olmakla beraber devlet okullarının ücretsiz olması, ders kitaplarının ücretsiz verilmesi, taşınmalı, hatta yatılı eğitim gibi kolaylaştırıcı faktörler hakim sosyal ve kültürel yapının gücünü kırmakta zorlanmaktadır. Sorunun çözümü için öngörülen bazı öneriler şunlardır:

- Sosyal ve kültürel engellerin aşılması için özellikle okullaşma oranının düşük olduğu bölgelerdeki halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü küçük yaşta kendisi hakkında karar alamayan çocuklar anne ve babalarının kararlarına uymak zorunda kalmaktadırlar.
- Kız çocuklarını mağdur eden kültürel uygulamaların daha ciddi yasalarla engellenmesi sağlanmalıdır (çocuk gelin, başlık parası gibi).
- Eğitimin sadece diploma almak olmadığı, çocukların kişisel gelişimindeki önemi, özellikle anne babalara çeşitli eğitim seminerleri ile anlatılmalıdır. Muhakkak eğitim seminerleri yapılmaktadır. Ancak kültürel değişimlerin bazı alanlarda oldukça yavaş sağlandığı dikkate alınır, bu tür seminerler sorun ortadan kaldırılana kadar ısrarcı bir şekilde sürdürülmelidir.
- Toplumda kız çocuklarının hayatını olumsuz etkileyen bazı yanlış algıların ve uygulamaların düzeltilmesi gereklidir; namus, erken evliliğin önemli olması, kız çocukların temel görevlerinden birinin küçük yaştan itibaren annesine yardım etmek ve kardeşlerine bakmak olması gibi. Aslında ebeveynler farkına varmadan kendi ağır sorumluluklarını kendileri ile aynı yaşta olmayan çocuklarına yıkmaktadırlar. Henüz gençlik aşamasından bile geçmemiş olan çocuklarına yükledikleri evi geçindirme ve evi çekip çevirme görevi çocuğun doğasına zıt bir durumdur. Bu da çocuklarının küçük yaşta ezilmesine yol açmaktadır. Küçük yaşta ezilmek ise insan da ömür boyu sürecek sıkıntılar bırakmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. (2013). Kız çocuklarının okullaşma engelleri ve çözüm önerileri (Şanlıurfa Örneği). *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 17, Sayı: 56 (Yaz 2013), s. 325-344.
- Akşin, S. (1990). Siyasal tarih (1950-1960). *Türkiye tarihi 4 çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akyüz, Y. (1999). Osmanlı son döneminde kızların eğitimi ve öğretmen Faika Ünlüer’in yetişmesi ve meslek hayatı. *MEB Dergisi*, Sayı: 143,

- http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/milli_egitim_dergisi/143/1.htm (Erişim Tarihi: 15.12.2015).
- Altın, H. (2008). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve öğretmen yetiştirme tarihimizdeki yeri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, s. 271–283.
- Atıcı, E. ve Erer S. (2009). Türk kadınlarının tıp eğitimine başlama süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nden mezun olan ilk kadın hekimler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 35 (2), s. 107-111.
- Bulut, S. F. (2015), *Ana-kız okuldayız okuma yazma kampanyası'na ilişkin bir çözümleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.
- Çetin, F. (2003). Cumhuriyet döneminde kadın eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 160, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/cetin.htm.
- Demir, O. Ö. (2009). Nitel araştırma yöntemleri. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, Editör: Kaan Böke, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demirdirek, A. (1993). *Osmanlı kadınlarının hayat hakkı arayışının bir hikâyesi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Dilli C. (2006). *Zorunlu eğitim çağında bulunan kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri (Şırnak ili örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Elazığ.
- Emine Semiye (1325). Terakkiyat-ı Nisvaniyyeyi kimden bekleyelim?, *Mehasin*, 10 Eylül 1325 (1909), s. 733-6.
- Giorgetti F. M.–Batır B. (2008). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl: 7/2008, Sayı: 13-14, s. 27-56.
- Güçlü M. (2013). Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), s. 100-113.
- Karakoç, İ. (2008). *Şemsettin Sami bir elde iğne bir elde kitap*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Karakök, T. (2011). Menderes Dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de Eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal Of Higher Education And Science*, Cilt/Volume 1, Sayı/Number 2, Ağustos/August 2011, sayfa/pages 89-97.
- Karpat G. K. (2009). *Tarihsel alanlarda sözlü tarih bilgisine dayalı kentsel tasarım kriterlerinin oluşturulması; Kemeraltı Anafartalar Caddesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kavak, Y. (2007). Temel bir insan hakkı olarak "eğitim hakkı": *uluslararası ve ulusal belgeler, Türkiye'de okul öncesi eğitim ve ilköğretim sistemi temel sorunlar ve çözüm önerileri*. Editörler: Servet Özdemir, Hasan Bacanlı, Murat Sözer, s. 1-7, Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Kılıç, A. (2012). Çocuk gelin sorunu. *Eğitim Dergisi*, Sayı: 33, <http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/73-33/664-cocuk-gelin-sorunu.html> (Erişim Tarihi: 31.12.2015).
- Koçak, C. (1990). Siyasal tarih (1923-1950) *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kurnaz Ş. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadınların eğitimi. *Meb Dergisi*, Sayı: 143, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/milli_egitim_dergisi/143/14.Htm.(Erişim Tarihi: 31.12.2015).
- Kurt, S.I K. (2008). *Osmanlı Devleti'nde kadınların eğitimi (1839 -1920)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 33, s. 93-112.
- Safran, M. ve Ata, B. (1998). Okul dışı tarih öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 87-94.

- Somel, S.A. (2000). Osmanlı modernleşme döneminde kızların eğitimi. *Kebikeç*, 10, s. 223-238.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tunç, A. İ. (2009). Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van ili örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 71, Sayı 1*, s. 237-269.
- TÜİK (2012). İstatistik göstergeler 1923-2011. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 18.12.2015).
- <http://www.sussex.ac.uk/clhlwr/research/sisterhoodafter> (Erişim Tarihi: 19.12.2015).
- www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 9.12.2015).
- <http://haydikizlarokula.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 9.12.2015).
- <http://www.eokul-meb.com/ana-kiz-okuldayiz-kampanyasi-34731/> (Erişim Tarihi: 9.12.2015).
- UNICEF (2010). dünya çocuklarının durumu. http://www.unicef.org/turkey/dn/_ge29.html (Erişim Tarihi: 15.12.2015).
- UNICEF (2012). Okul dışındaki çocuklar küresel girişim. <http://www.uis.unesco.org/education/documents/turkey-oosci-report-2012-tk.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2015).
- http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 05.01.2016).

SUMMARY

In spite of the fact that education can be available at any age and any environment, schools are the most important environments for people to develop their skills and to be prepared for life in a planned way. But, it is difficult for someone, particularly girls, to get this opportunity. Even though the right to education is guaranteed by laws, it has always some problem in practice. One of these problems is schooling. When it comes to girls, schooling problem becomes more complicated. Girl's education and schooling problem is one of the continuous problems in Turkey since the Ottoman Empire. It has been necessary for the people who develop education policies, to take into account the social, economic and cultural barriers of girls' schooling to get them into the schools.

This study offers a historical perspective on girls' schooling problem. The aim of the study is to find out the social, cultural barriers to girls' schooling between the years 1942 and 1962 and to compare the finding with present barriers in Turkey. In this study was used oral history method. 11 women 60 years and up who could not go to school were interviewed for this study. It was used semi-structured interview form to interview. Specialists from the field were asked for their opinions on the validity and reliability of the interview questions and the final form of the questions were decided in line with their suggestions. Also, in order to check question coherency and comprehensibility, a preliminary trial was conducted with two women who were not part of the sample. The interviews were recorded and written as texts. It was used descriptive analysis to analyze the texts.

According to the research, one of the barriers to the girls' schooling is household responsibilities of the girls in the years between 1942 and 1962. Another barrier is the lack of schools in villages. Some women interviewed have failed to get education due to the lack of school in their villages. According to the findings, the sociol-cultural structure of society is the most important barrier to girls' schooling and education for those years. The findings obtained from the research show that the barriers to the girls' schooling between the years 1942 and 1962 are similar to present barriers in Turkey. Some of the women interviewed have never learned to read and write, some of them have learned to read by studying themselves and some of them have learned to read by attending literacy classes. Women interviewed stated that they had some troubles because of being illiterate. It is understood that women have faced some difficulties in their daily lives. Another problem is that being illiterate has made a negative impact on women's emotions. No making their dreams come true and being economic dependence on someone else have made them unhappy.

Despite all the measures taken by the administrative bodies to get the girls into the schools, girls' schooling problem continues to exist in Turkey. It is clear that the sociol-cultural structure of the society is still the most important barrier to girls' schooling and education. Some proposals on the girls' schooling problem are as follows:

- It is necessary to raise the awareness of public in Turkey, more particularly Eastern and Southeastern Anatolia, to overcome the social and cultural barriers to girls' schooling.
- Some traditional practices such as child marriage and bride price in the society that make the girls victims should be prevented by serious laws.
- It should be explained to the parents that schooling has an important role in the personal development of the girls through training seminars. Such seminars should insistently be conducted until the problem is eliminated. Because the culture of a society changes very slowly.
- It should be changed the wrong perceptions in the society that affect the girls' lives negatively, for example: affair of honour, gender norm. Typically, girls are asked to take care of their younger siblings and to help their mothers cook and clean. Due to this, girls may not have the opportunity to attend school because their contributions to the household are valued more than their personal education. Thus, it could be said that there is a need for changing of mentality in the society to solve the girls' schooling problem.